

DILLY MULTISENSUAL
 SUPERNATURAL PUSS
 BOO QUEER
 HIGH FEMME
 SNEAKER COCKSUCKER
 MULTIRACIAL SWEETIE
 UR INTIMATE FRIEND
 BLUEFLATHER GAY-FRIENDLY GAY
 BLOW-BOY
 ASH NOGENDERED
 SNAIL MUSICAL
 TAIL CUTIE PILL
 POSITIVE FEMINIST
 TEASER
 BROTHA
 TUCKER BOTTOM
 MISS BOY
 BOOBY ASS HOLE
 LOVER UNDER THE LAP
 GEEZERBIRD
 GENTLEWOMAN
 TS RECEIVER
 BANDY TROUBLE AND STRIFE
 THING MOTHER OF COLOR
 LESBIA
 ZANI MULTIFUNCTIONAL
 BANANAS ANAL INSERTION
 SENEGAL
 BLACK GIANTESS
 BLSISTER
 PERSON
 LADIES' TAILOR
 MATE BOTTOM-SUCKER
 LONGER TUCKER
 HETEROSEXUALITY
 ISLAND LUCKSTICK
 BUTCH
 CAMP
 DERFREE TRANSDYKE
 GOOD OLD WOMAN
 FUCKER

GIRLFRIEND

Sandra Harding

Myslenie z perspektívy života lesbieb

Feministické epistemológie stanoviska nás vedú k tomu, aby sme začínali svoje výskumy a štúdiá z perspektívy života žien. Trieda a rasa spôsobujú dôležité rozdiely v živote žien; trieda, rasa a rod sa obvykle vzájomne konštruujú. Ale čo sexualita? Nemalo by existovať osobitne rozlíšené lesbické epistemologické stanovisko?¹ Ak áno, čím môže prispieť k prírodným a sociálnym vedám?

Namiesto toho, aby som tu urobila prehľad celej literatúry o tejto téme, chcem preskúmať typy zdrojov pre výskum a teóriu, ktoré možno dosiahnuť serióznym rešpektovaním direktívy feministickej epistemológie stanoviska, aby sa premýšľanie začínalo od života *všetkých* žien, nie jednoducho od života mužov v dominantných skupinách, alebo dokonca primárne od života tých žien, ktoré sú podľa myslenia konvenčných androcentrických, bielych, západných, ekonomicky zvýhodnených heterosexuálnych ľudí najvyššie ohodnocované. Mojim zámerom je oponovať idej, že existuje akási esenciálna alebo typická či preferovaná „žena“, od ktorej typického života by sme mali podľa feministickej teórie stanoviska začínať. Naopak, na sociálne vzťahy musíme nazerať z perspektívy života všetkých žien – marginalizovaných aj tých, čo sú v blízkosti centra.

Feminizmus sa pripojil k iným sociálnooslobodzovacím hnutiam v podkopávaní legitimacy myslenia, ktoré pracuje s pojmom univerzálneho „človeka“. Neskôr gejské a lesbické hnutia, hnutia chudobných ľudí, hnutia ľudí pochádzajúcich z Tretieho sveta a iné hnutia spochybnili ideu, že akékoľvek feministické myslenie má smerovať k univerzálnej „žene“. A keďže je nepravdepodobné, že čitateľská obec, ktorá nie je dôverne oboznámená s najnovšou feministickou sociálnou teóriou, by mohla mať nejakú predstavu o tom, čo znamená „začínať skúmanie z perspektívy života lesbieb“, stojí za to pozrieť sa na to, čím už práve tento postup prispel k feministickej teórii.

Na začiatku by mali byť vyjasnené viaceré veci. Predovšetkým, čo je to lesba? Väčšina ľudí si je pravdepodobne istá, že to vie, až pokým nezačnú reflektovať problémy nastolené v niektorých novších textoch. Musí mať žena sexuálny vzťah s inou ženou na to, aby ju pokladali za lesbu? Mnoho ľudí si to myslí, ale Adrienne Rich argumentuje, že by sme mali radšej uvažovať o „lesbickom kontinuu“: toto kontinuum zahŕňa všetky ženy, ktoré preukazujú rezistenciu voči povinnej heterosexualite, bez ohľadu na to, či skutočne mali sexuálne vzťahy s inou ženou. Rich zdôrazňuje dôležitosť politického obsahu lesbizmu.²

Ďalej, historici a historičky debatujú o tom, čo možno pokladať za „mať sex“. Znamená to zdieľanie postele, intímne dotyky, držanie sa za ruky, bozkávanie na ústa, prejavy nehynúcej lásky, odovzdanosť a vášeň – charakteristiky romantického priateľstva medzi ženami, ktoré sa pokladali všeobecne za modely heterosexuálneho ženstva v 19. a na začiatku 20. storočia – je to dostatočný dôkaz na to, aby sme urobili záver, že tieto ženy mali sexuálne vzťahy?³

Je správne uvažovať o ktorejkoľvek z týchto žien ako o lesbe, ak mnohé z nich boli zjavne tak šťastne vydaté ako väčšina vtedajších vydatých žien, ak sa tak samy nenazývali, ak Freudove komplexnejšie (a v mnohých ohľadoch mizogynne) analýzy sexuality ešte neboli také známe a ak ešte nejestvovala urbánna kultúra ekonomicky nezávislých žien, ktorá umožnila dnešné sebauvedomené lesbické kultúry?⁴

Minulosť nie je jedinou zónou zápasov v myslení o sexualite. Je zámerný a uvedomelý sexuálny vzťah so ženami dostatočný na to, aby sme dnes označili ženu ako „lesbu“? Niektorí argumentujú, že nie je, nakoľko niektoré ženy, ktoré majú sexuálne vzťahy so ženami, majú aj pokračujúce sexuálne vzťahy s mužmi; bisexualita je odlišná od lesbizmu. Navyše, ženy niekedy vstupujú do sexuálnych vzťahov s inými ženami, alebo to len predstierajú práve kvôli zisku v patriarchálnej kultúre, ako napríklad prostredníctvom takzvaných „lesbických fotografií“ uverejnených v takých časopisoch ako *Hustler* a *Playboy*. V týchto fantáziách patriarchálnej kultúry sú uvádzané na scénu ako show na ukávanie mužskej túžby. Prečo sú to „lesbické fotografie“? Zoberme si iný prípad: Je čestné kategorizovať ako lesbu ženu, ktorá sama odmieta toto pomenovanie? Niektoré ženy, ktoré zdanlivo „žijú ako lesby“, odmietajú toto pomenovanie, pretože pokladajú les-

bický feminizmus za priveľmi radikálny alebo ohrozujúci ich inak konvenčný životný štýl. Iné ho odmietajú, pretože si myslia, že je priveľmi konzervatívny na označenie ich života a politik; tieto aktivistky v gejskom oslobodzovacom hnutí alebo iné „lavicové“ političky nechcú byť spájané so separatisticky alebo triedne privilegovanými, alebo etnocentrickými programami v niektorých lesbických tendenciách, ktoré pokladajú za kontraproduktívne.

Namiesto toho, aby som vstúpila do týchto debát, jednoducho zaujmem jednu z viacerých možných rozumných pozícií v tejto diskusii: Budem za lesby pokladať tie ženy, ktoré si pre seba prisvojili tento termín. Podľa niektorých štandardov to zahŕňa primálo žien, podľa iných zasa priveľa, a má to dôsledky pre to, čo sa rozumie pod slovným spojením „v myslení vychádzať zo života lesbiab“. Umožňuje to však privilegovať autonómiu lesbiab, aby seba a svoje svety nazvali, ako chcú; táto autonómia sa totiž ženám – a obzvlášť marginalizovaným ženám – veľmi často upiera. Právo definovať kategórie, cez ktoré človek vidí svet a cez ktoré je videný, je fundamentálne politické právo.

Keď identifikujem to, čo možno uvidieť pomocou lesbického stanoviska, nemám v úmysle nahliadnúť výlučne do toho, čo sa týka lesbiab. Epistemológie stanoviska majú inú logiku. Práve tak ako výskum a štúdiá, ktoré vychádzajú zo stanoviska žien, nehovorí výlučne o ženách, ani tieto pohľady sa netýkajú výlučne lesbiab. Dôležité je, že myslenie vychádzajúce z (mnohých rôznych) každodenných aktivít lesbiab nám umožňuje uvidieť veci, ktoré by inak mohli byť pre nás neviditeľné, a to nielen v súvislosti so životom lesbiab, ale aj so životom heterosexuálnych žien a mužov, ako aj so životom gejev.

Tieto pohľady nemusia byť nevyhnutne generované len lesbiami. Niektorí muži boli evidentne schopní myslieť – prinajmenšom príležitostne – skôr z perspektívy života žien než na základe bezprostredne prístupného chápania (porozumenia) ich vlastného života. John Stuart Mill, Karol Marx, Frederick Douglass a iní feministickí myslitelia boli schopní generovať originálne chápanie z perspektívy života, ktorý nebol ich vlastný, alebo aspoň využiť tieto perspektívy na myslenie vychádzajúce z ich vlastného života radikálne novým spôsobom. Podobne každý, kto vie dostatočne veľa o lesbickom živote, mal by byť schopný myslieť z jeho perspektívy. Koniec koncov, keď nás požiadaajú, aby sme vy-

svetlili myšlienky Platóna, Aristotela, Descarta alebo Shakespeara, očakáva sa od nás, že začneme od života ľudí z radikálne odlišných kultúr. Od súčasných žien sa očakáva, že budú schopné oceniť pohľad na svet notoricky mizogýnných mužov – napríklad Henryho Millera a Normana Mailera (alebo Aristotela a Descarta, ako by povedali niektoré kritičky). Pre heterosexuálov by nebolo oveľa ťažšie myslieť z perspektívy života lesbičiek. Nie všetky, ktorých dielo citujem, sa samy identifikovali ako lesbičky, niektoré sa identifikovali ako heterosexuálky.

Napokon, treba sa zmieniť o tom, že prinajmenšom latentná láska žien je hlboko prítomná vo väčšine feministického myslenia (v celom?) – presne tak, ako sa mizogýni obávajú –, hoci nie je jasné, či všetky ženy, ktoré si nárokujú označenie lesbička, majú to, čo by iní identifikovali ako lásku žien. Akokoľvek, fakt feministickej lásky žien môže byť mäťúci pre publikum, ktoré nie je zvyknuté na predstavu, že ženy možno milovať a oceňovať pre ne samy, a nielen pre to, ako slúžia potrebám mužov, detí alebo dominantných skupín v spoločnosti. Takým ľuďom sa láska medzi ženami javí ako zrada „prirodzeného poriadku“ – teda patriarchálnych princípov alebo triednych lojalít, rasovej hrdosti či kultúrnej identity – a kto znesväčuje tieto princípy, lojalitu, hrdosti alebo identity očividnejšie ako lesbičky? Tak nejako sa ubera ich uvažovanie. Feminizmus sa začína pochopením pre morálne zneuctenie prítomné v spôsoboch, akými sa so ženami zaobchádza verbálne aj neverbálne (v činoch). Odmietá sexistické a androcentrické myslenie, ktoré degraduje a znehodnocuje ženy, a tým nevyhnutne odmieta aj mizogýniu, nenávisť voči ženám (čo Freud označoval ako „normálnu mizogýniu“, ktorú muži cítia voči ženám), ktorá nie je tak hlboko zahalená. Tak ako sa ženy učia „mať rady seba“ spôsobom, ktorý sexistická a androcentrická spoločnosť zakazuje, sú vedené aj k prehodnocovaniu mizogýnných postojov, ktoré sa očakávajú od žien voči ženám vo všeobecnosti – voči iným ženám rovnako ako voči sebe samým. Ako by sa niekto mohol naučiť mať rád seba a ľudí sebe podobných bez toho, aby si uvedomil erotizmus „nášho typu ľudí“?

Tieto problémy sú príliš zložité na to, aby som ich tu rozoberala. Tieto predbežné poznámky uvádzam jednoducho so zámerom spochybniť konvenčnú istotu o užitočnosti stereotypných pohľadov na ženy, sexualitu, feminizmus a lesbizmus.

Príspevok k feministickému mysleniu

Samozrejme, sociálne analýzy generované z perspektívy života lesbičiek výrazne obohatili chápanie života lesbičiek, no ja sa sústredím na niečo iné: Čo je všeobecnejším príspevkom k feministickému mysleniu, čo sa zdôrazňuje alebo generuje, ak vychádzame z lesbického stanoviska? Bez toho, aby som sa pokúšala o dôkladný prehľad literatúry, predsa len poukážem na niektoré pozoruhodné názory, ktoré sa vynárajú z takejto projekty.

(1)

Z lesbického stanoviska možno vidieť ženy vo vzťahu k iným ženám – alebo aspoň nielen vo vzťahu k mužom a rodine. Literárna kritička Bonnie Zimmermann argumentuje, že „lesbičky vniesli putá medzi ženami do centra feministického diskurzu a teraz väčšina feministiek vidí ženy vo vzťahu k iným ženám“. Napokon, hovorí, že muži a heterosexuálne ženy majú tendenciu nazeráť na ženy iným spôsobom.

Vo všeobecnosti, muži vidia ženy vo vzťahu k sebe ako sexuálne objekty alebo ako domáce slúžky. V histórii muži videli v ženách taktiež isté vzory alebo archetypy, v pozitívnom aj negatívnom zmysle: Eva alebo Mária, bosorka alebo svätica, akýsi anjel v dome či bezpohlavná žena. Muži teda vidia ženy ako isté privesky, príslušenstvo alebo ako triedu, ale nie ako individuálne a nezávislé osoby, ktoré konajú a vidia veci z vlastnej perspektívy.

Niektoré (heterosexuálne ženy) hrdo vyhlasujú, že ony ženy vôbec nevidia („preferujem rozhovor s mužmi; pohlavie nemá dočinenia s mojou prácou alebo s mojím životom“). Iný spôsob, akým hľadajú heterosexuálne ženy na iné ženy v zhode s patriarchálnou mytológiou, je, že v nich vidia rivalky. Napokon, heterosexuálna žena môže vidieť iné ženy v rámci rolí a inštitúcií utvorených mužsky orientovanou perspektívou: ženu ako manželku, ako matku, ako zvodkyňu, ako vládkyňu, dokonca ako nezávislú ženu.⁵

Feministky sa naučili vidieť ženy vo svojom vzájomnom vzťahu ako matky (nielen ako matky synov), dcéry, sestry, milienky, priateľky, družky v boji, učiteľky, študentky, mentorky, múzy, spolupracovníčky a kolegyne. Historička Bettina Aptheker hovorí, že je to práve vzájomná ženská láska a podpora, čo často vytváralo základ sociálnych aktivít pre ženy. Napríklad silná zvia-

zanosť a silné putá medzi mnohými ženami, ktoré zakladali domovy pre ženy a ženské školy, umožnili heroické zápasy za etablovanie týchto inštitúcií.⁶

Samozrejme, nie všetky vzťahy medzi ženami boli inšpirujúce. Nové skúmania ukázali, aké je dôležité všímať si vzťahy medzi ženami, ktoré pôsobia v nepriaznivých rasistických, triednych alebo imperialistických podmienkach – medzi ženami a ich otrokyňami alebo domácimi slúžkami, medzi árijskými a židovskými ženami v nacistickom Nemecku, medzi ženami európskeho pôvodu, ktoré pomáhali vládnuť v Afrike, Ázii a Latinskej Amerike, a tými „inými“. Tak či tak, rozhodnutie pracovať špeciálne pre ženy, zlepšovať podmienky, v ktorých ženy žijú, je spojené s nepochybným rizikom, že žena stratí akceptáciu a súhlasný postoj mnohých mužov – mužov či už ľavice, alebo pravice. Práca žien pre ženy by mala byť založená na vzájomnej láske a podpore žien. Čo iné by mohlo tvoriť jej základ?

Príbuzná téma, ktorá sa dostáva do popredia v dôsledku myslenia z perspektívy každodenného života lesbičiek, je rola nevydatých žien v histórii. Mnohé lesbičky žili v konvenčných rodinách, mnohé nie. Sexistická a androcentrická perspektíva, ktorá vytrvalo vedie predovšetkým k zviditeľňovaniu žien v konvenčných rodinách, nemôže odhaliť sociálny význam, aký má pre ženy práca, ktorú vykonali slobodné, nevydaté ženy. (Naozaj sú všetky ženy, ktoré nežijú v „normálnych rodinách“, nech už sa za ne pokladá čokoľvek, vnímané cez konvenčné štandardy ako „slobodné“ a „osamelo žijúce“ – „slobodní rodičia“, ženy, ktoré žijú v komúnach, v študentských domovoch, s priateľkami a tak podobne?) Väčšina žien v krajinách severného Atlantiku je po veľkú časť života slobodná. A tam, kde bola veľká demografická nerovnováha medzi mužmi a ženami (po veľkých vojnách, alebo keď muži odchádzali za hranice či do kolónií), bol počet slobodných žien oveľa vyšší, než boli ochotní tolerovať tí, čo trvajú na tom, že život žien treba chápať predovšetkým ako život v rámci rodín. Nazeranie na svet z perspektívy života mnohých lesbičiek vrhá dnes ostré svetlo na bolesti a radosti života slobodných žien, ako aj na to, čo tieto ženy dosiahli.

Mohli by sa takéto príspevky k feministickému mysleniu zrodiť, ak by sme začínali od života heterosexuálnych žien? Teoreticky áno: Heterosexuálne ženy majú dnes dôležité vzťahy s inými

mi ženami a nevydaté heterosexuálne ženy sú veľkým prínosom pre svet okolo nás. Napriek tomu sa v konceptuálnych rámcoch štruktúrujúcich históriu a sociológiu heterosexuálnych svetov tieto aspekty života žien javili ako menej dôležité, respektíve ich bolo ťažšie uvidieť ako vzťahy žien k mužom a ako život vydatých žien. Možno sa to dokonca zdalo nelojálne voči mužom, od ktorých sú heterosexuálne ženy ekonomicky a sociálne závislé, ak ženy príliš dlho pripisovali veľkú hodnotu a očividnú radosť životu, ktoré strávili s inými ženami a mimo manželstva. (Samozrejme, muži nikdy nepokladajú za nelojálne voči ženám, ak od nás všetkých očakávajú, že si budeme ceniť ich vzťahy s inými mužmi a mimo manželstva a budeme mať z nich radosť; tieto vzťahy sa jednoducho nazývajú „veda“, „spoločnosť“ alebo „sociálny poriadok“.) Pretože život lesbičiek nemá tendenciu dávať do popredia vzťahy s mužmi, nehovoriac už o aktivitách v rámci heterosexuálnych manželstiev, na ženské väzby a na slobodné ženy vrhá ostré svetlo. Hodnota lesbičieho stanoviska však nemusí byť založená iba na tomto tvrdení, o ktorom si mnohí myslia, že je dobre podopreté.

(2)

Lesbičie stanovisko nám dovoľuje uvidieť a predstaviť si komunity, ktoré spoločensky nepotrebujú alebo nechcú mužov. Perspektíva zo života mužov nám dovoľuje uvidieť množstvo komunit, ktoré nepotrebovali alebo nechceli zahrnúť ženy. Muži vylúčili ženy z mnohých oblastí svojich aktivít: z laboratórií a vedeckých grémií, z armády, z dobrodružstva a výskumu, z intelektuálnych kruhov a literárnych rodokmeňov, z únií, barov, debatačných krúžkov, športov, knazstva, z vyššieho vzdelania, univerzitných fakúlt a podobne. Mužské homosociálne svety sú normou pre mužov, dnes obzvlášť vo vyšších a nižších triedach. V skutočnosti je však nepresné hovoriť, že tieto svety nepotrebovali ženy, pretože niekto sa musel každodenne starať o telá mužov, aby sa muži mohli venovať svojim iným aktivitám; túto prácu najčastejšie vykonávali ženy.

Horšie sú viditeľné komunity žien, ktoré nepotrebujú alebo nechcú mužov. „Čisto ženské“ komunity neraz riadili alebo viedli muži: spomeňme konventy, ženské kolégiá (školy), platenú prácu vykonávanú iba jedným pohlavím (napríklad v textilných

továrňach a sekretárske práce), „dámske pomocníčky“ mužských organizácií a tak ďalej.

Z perspektívy života lesieb sa však stali predstaviteľnými ženské komunity, ktoré koncipovali, organizovali a viedli ženy.⁷

V heterosexuálnom svete je energia žien, ktorá sa vydáva *pre* ženy, rozptýlená a podkopávajú a znehodnocujú ju požiadavky, že má slúžiť primárne a často aj výlučne otcom, bratom, manželom, synom a milencom, kolegom, šéfom a kamarátom. Pracovať *pre* ženy – a nielen *pre* výchovu budúcich žienok, zväzovať nohy, mrzačiť genitálie a podobne, ale skutočne *pre* ženy – znamená riskovať ostrý nesúhlas mužov. Slovné spojenie Charlotte Bunch „woman-identified-woman“, ktoré by sa dalo preložiť ako „žena vzťahujúca sa k žene“, sa veľmi líši významom od výrazu, ktorý sa javí ako štrukturálny analogón – „man-identified-man“, teda „muž vzťahujúci sa k mužovi“.⁸

Žena vzťahujúca sa k žene dáva tušiť ženu, ktorá zradza mužskú nadradenosť a ktorú sociálny poriadok prísne potrestá za jej nehanebnosť, že si dovoľuje nárokovať právo nebyť „pre mužov“. Muž vzťahujúci sa k mužovi zadáva normu pre maskulinitu; čo iné by mohla byť žena stotožňujúca sa s mužom, než „queer“, teda vyšinutá?⁹

Na iný aspekt tohto problému poukázala Bettina Aptheker. Argumentuje, že lesbická prítomnosť dáva jasný zmysel potenciálu pre istý druh ženskej nezávislosti, ktorá je neviditeľná z perspektívy života heterosexuálnych žien. Z tej perspektívy možno ženy vidieť predovšetkým ako osoby, ktoré si vážia mužov, krúžia okolo nich a slúžia im. Musia urobiť voľbu, ktorú psychológia identifikovala ako voľbu medzi autonómiou a pripútanosťou. Pre heterosexuálne ženy znamená táto voľba obvykle pripútanosť, no akákoľvek bude táto voľba, musia ju urobiť. Prítomnosť lesieb však mení základy, na ktorých heterosexuálne ženy často úskokom uskutočňujú voľbu medzi autonómiou a pripútanosťou.¹⁰

Podľa Aptheker myslenie z perspektívy života lesieb zviditeľňuje fakt, že ženy nemusia robiť túto voľbu, lebo je možné, aby sa kultivovali obe, autonómia aj pripútanosť, a aby sa ženy navzájom podporovali. Život lesieb stanovuje nové štandardy pre to, čo by malo byť možné pre ženy v rámci heterosexuálnych vzťahov.

Mnohé ženy začínajú prichádzať na to, že pre ich seberealizá-

ciu nie je nevyhnutné, aby žili s mužom. Predpovedateľnosť toho, že ženy získajú vo férovej výmene za sexuálne a sociálne služby ekonomickú podporu – čo bolo historicky donucujúcim dôvodom na vydaj –, je dnes nespoľahlivejšia ako kedykoľvek predtým. Samozrejme, rasové a triedne vykorisťovanie v čiernych a hispánskych komunitách v Spojených štátoch zaisťuje, že spoložitie s mužom zaručí žene väčší prístup k ekonomickým zdrojom.¹¹

Pokiaľ chudobní muži a ženy nebudú schopní zabezpečiť seba a prispieť aj na podporu príbuzenstva, musí existovať inštitucionálna transformácia. Muži, ktorí majú prístup k ekonomickým zdrojom, sa musia stať vo svojom každodennom živote menej závislými na ženskej práci a viac sa starať o ženy a deti, ak majú byť čímisi viac než ekonomickým základom pochybnej istoty v živote žien.

(3)

Lesbické stanovisko odhaľuje, že ženou (heterosexuálnou) sa nerodíme, ale stávame. Simone de Beauvoir vyhlásila, že „žena“ je sociálny konštrukt, nie biologický fakt. No takisto je to aj s povinnou heterosexuálnosťou, ako to objasnila perspektíva vychádzajúca zo života lesieb. Heterosexuálne správanie variuje od kultúry ku kultúre a mení sa aj v rôznych historických obdobiach, ako to ukázala antropológia a história.¹²

No za kultúrnou variáciou toho, čo sa pokladá za heterosexuálnosť a homosexualitu, sa nachádza samotná konštrukcia povinnej heterosexuality.¹³

Ako ukázala Gayle Rubin vo svojej hojne citovanej štúdii, už Sigmund Freud a Claude Lévi-Strauss rôznymi spôsobmi vnímali a opísali povinnú heterosexuálnosť ako sociálnu konštrukciu, no politické dôsledky tohto faktu pre život žien a pre feminizmus neboli odhalené až do vzniku druhej vlny ženského hnutia. Pri novom čítaní Léviho-Straussa z perspektívy života lesieb sa ukazuje, že princípy povinnej heterosexuality obmedzujú ženy spôsobom, akým neobmedzujú mužov. Príbuzenské systémy sa konštruujú darovacími vzťahmi medzi mužmi. Ženy spolu s kravami, ulitami a zemiakmi sú vlastníctvom, ktoré si dávajú muži navzájom, aby tvorili príbuzenské vzťahy. Dar nemôže dávať sám seba; vyžaduje darcu. Ak ženy majú fungovať efektívne

ako najvzácnejšie objekty, s ktorými muži obchodujú, musia muži ženskú sexuálnu aktivitu obmedzovať.¹⁴

Len z perspektívy každodenného života lesbiem možno vôbec uvidieť privilegium heterosexuality. Z perspektívy života heterosexuálnych žien sa toto privilegium javí jednoducho ako „spôsob, akým veci existujú“, možno ako súčasť prírody.¹⁵

Ak čítame Freuda z perspektívy života lesbiem, zistíme, že prvou a najplnšou láskou pre každého/každú je žena – matka. Muži v dospelosti získajú späť ten typ milienky, akej sa museli vzdať, keď boli deťmi – ženu. Ale ženy získavajú „iba muža“, ktorý vyvoláva oveľa menej radostných aj bolestivých spomienok na „prvú lásku“, než vyvolávajú manželky v mužoch. Skúsenosti mužov so sexuálnymi vzťahmi so ženami preto tendujú k oveľa väčšej emocionálnej intenzite a bohatosti než skúsenosti ich partneriek. Ako raz položartovne poznamenala Catharine MacKinnon, otázkou by nemalo byť, prečo sa niektoré ženy stanú lesbami, ale to, prečo sa lesbami nestanú všetky.¹⁶

Ďalšie aspekty života lesbiem vedú k odlišnej skupine otázok. Sú adresované feminizmu a týkajú sa povinnej heterosexuality. Nie všetky homosexuálne ženy považovali svoju identitu založenú na vzťahovaní sa k žene za neproblematickú. Keď Freud zdôraznil, že femininita je v istom zmysle obrovskou záťažou pre všetky ženy, vlastne stotožnil „femininitu“ s pasivitou ako „ľudskou schopnosťou“, ktorú ženy majú nadobudnúť. Ale niektoré lesby nikdy nenadobudli takúto femininitu; tie, pre ktoré očakávanie feminínneho správania boli obzvlášť zaťažujúce, aktívne odporovali tomu, aby nadobudli pasivitu, o ktorej hovoril Freud. Ak neboli pasívne, boli vôbec ženami? A ak neboli ženami, čím boli? Myslenie vychádzajúce zo života lesbiem vyvoláva nové otázky týkajúce sa sexuálnej identity, rodovej identity a politiky.¹⁷

(4)

Lesbické stanovisko sa sústreďuje na ženskú sexualitu v takej podobe, v akej ju konštruujú ženy. Z perspektív, ktoré sú prístupné zo stanoviska života lesbiem, sa sexualita žien stáva centrálnou otázkou rozličnými spôsobmi. Predovšetkým môže byť rozumné povedať, že iba z perspektívy života lesbiem možno zistiť, že ženy vôbec majú sexualitu – prinajmenšom oproti perspektíve života mužov alebo života heterosexuálnych žien dominujúcej rasy a

triedy. Z týchto perspektív je ženská sexualita často vnímaná iba ako biologický objekt: je to spôsob sebareprodukcie druhov a rozličných tried, rás či kultúr. Bol to spôsob, ako mal byť zvýšený počet árijcov a znížený počet Židov, prostredníctvom sterilizácie a vynúteného potratu; bol to spôsob, akým sa na amerických plantážach mali „vyrábať“ čierni otroci. Ženská sexualita môže byť vnímaná aj ako ekonomický objekt. „Dobré ženy“ spolu s deťmi, ktoré porodila, si ju vymieňajú s mužmi za ekonomickú podporu; „zlé ženy“ ju predávajú mužom na použitie podobne ako úkolovú prácu. Alebo, ako už bolo naznačené, ženská sexualita je istým výrobným podnikom, je časťou systému ekonomickej produkcie.¹⁸

Ženská sexualita sa môže považovať aj za politický objekt, napr. v prípade, keď si aristokratické rodiny navzájom vymieňajú svoje dcéry, aby tak posilnili svoju politickú dôveryhodnosť.¹⁹

Možno ju vnímať ako prostriedok pre potešenie mužov: časopisy radia svojim čitateľkám, ako nesklamať túžby svojich milencov; „skutočná žena“ poteší svojho muža – bez ohľadu na svoje vlastné strachy alebo túžby. Z pohľadu života heterosexuálnych žien sa javia ženy ako bytosti bez sexuálnej aktivity. Iba z pohľadu života lesbiem si ženy môžu predstaviť ženskú sexualitu ako niečo, čo neexistuje iba pre niekoho iného, ale pre ženy samotné.

Perspektíva zo života lesbiem nám tiež umožňuje povšimnúť si potláčané kontúry lesbických príbehov v sociálnych vzťahoch reálneho života a v literárnych textoch, ktoré sú údajne o heterosexuálnych vzťahoch. Čitatelia a čitateľky môžu rozpoznať lásku a erotický záujem žien voči iným ženám v živote Virginie Woolf alebo Eleanor Roosevelt, ako aj v romantickom priateľstve žien, ktoré sa preferovalo v období pred rozšírením freudizmu a o ktorom sa v tej dobe myslelo, že je to priateľstvo heterosexuálnych žien.²⁰

Táto perspektíva vedie aj k rozpoznaní lásky mužov k iným mužom, ich erotického záujmu a úplnej fascinácie inými mužmi v mnohých súčasných mainstreamových filmoch, v beletrii a v intelektuálnych projektoch v literatúre, vo filozofii a v iných oblastiach. Možno rozpoznať romancu s mužským proletárom, ktorá je charakteristická pre ľavicového mužského intelektuála; nepretržité vytváranie výlučne mužských genealógií vplyvov, ktoré sú charakteristické pre literárne, filozofické a politické rodo-

kmene; istú všadeprítomnú zápletku vo filmoch a románoch, kde sa dvaja muži k sebe vzťahujú nepriamo „eroticky“ prostredníctvom toho, že obaja súťažia o tú istú ženu, dokonca sa o ňu násilnícky delia.

Aktívna ženská sexualita, ženská sexuálna aktivita, vytvorená ženami a pre ženy, nemusí byť obmedzená na spáľňu, tak ako je to typické pre sexualitu bielych západných heterosexuálnych buržoázných žien v súčasnosti. Toto možno pochopiť z perspektívy života mnohých „iných“ žien, vrátane lesbiab. Erotická energia môže ovplyvniť prácu žien, ich verejný život, ich sociálne vzťahy.²¹

Účasť mužov na ich vlastných „nesexuálnych“ aktivitách sa často vníma ako erotická aktivita – ako v prípade práce vedca s prírodou, umelca so svojím materiálom²² –, ale heterosexuálnym ženám nie je dovolené, aby svoju sexualitu infiltrovali do celku svojho života.

Ako to jasne pochopil Freud, úspešnosť procesu, ktorým sa dievčatko stáva (heterosexuálnou) ženou, si vyžaduje obmedzenie libida, sexuálnej aktivity: „Nemôžem nespomenúť istý dojem, ktorý neustále vnímame počas analytickej praxe. Muž okolo tridsiatky nám pripadá ako mladistvá, ešte celkom nesformovaná osoba a očakávame, že dobre využije možnosti vývoja, ktoré sa pred ním otvárajú na základe analýzy. Avšak žena toho istého veku nás často vydesí svojou psychickou rigiditou a nezmeniteľnosťou. Jej libido už dosiahlo konečné pozície a zdá sa, že je neschopné sa meniť pre iných (smerom k iným). Neexistujú žiadne cesty pre ďalší vývoj; vyzerá to tak, akoby sa už bol celý proces završil a odvtedy je neprístupný voči vplyvom – vskutku, akoby obtiažny vývin k ženskosti bol vyčerpal možnosti danej osoby.“²³

Freud tu píše o historicky špecifickom type ženy: o type, aký sa objavoval v jeho viedenskej ordinácii koncom 19. storočia. Čo sa týka iných žien, ich sexualita sa určite nemohla obmedziť len na spáľňu, ale očakávalo sa, že bude neustále k dispozícii – ako istá forma práce, ba dokonca v určitých prípadoch aj ako forma života – akémukoľvek mužovi z dominantnej skupiny. Platilo to určite napr. pre sexualitu otrokýň, roľníčok, slúžok v domácnosti a priemyselných robotníčok, ktoré si nemohli nárokovať na blízkeho mužského „ochrancu“, protektora. Toto sú ďalšie spôsoby, akými bola ženská sexuálna aktivita ženám ukradnutá. Sú to spô-

soby, ktoré ženám nedovolili alebo neumožnili, aby sa odvážili riskovať aktívnu sexualitu, ktorú si vytvorili ony samy a pre seba.

(5)

Lesbické stanovisko odhaľuje spojenie medzi útlakom žien a útlakom ľudí s „deviantnou“ sexualitou. Z perspektívy života lesbiab možno vidieť spojitosť medzi mužskou nadvládou a útlakom „deviantných“ sexualít. V prvom rade ide o to, že pre tradičných sociálnych vedcov a biológov je sexualita žien paradigmou deviantnej sexuality. Aristoteles tvrdil, že ženy sú inferiórne voči mužom, pretože ich „semeno“ je „neuvarené“.²⁴

Iní považovali ženskú sexualitu za nezrelú, zle sformovanú alebo istým spôsobom oslabenú formu heterosexuálnej mužskej sexuality. Podrobenie sexuality žien je nepretržite spojené s podrobením lesbickej sexuality.

Utláčanie ženskej sexuality je spojené aj s utláčaním „úchylností“. Ženská sexualita sa často konceptualizuje ako podobná živočíšnej. Homosexuálna láska „muža k chlapcovi“ je v súčasnej západnej kultúre predmetom kritiky. Ale láska „muža k dievčaťu“ (dokonca aj incest zo strany otca) je v bežnom živote alebo v právnom systéme vlastne neviditeľná. Láska „muža k dievčaťu“ je v skutočnosti normou a kultúrnym obrazom; nie sú nezvyčajné dokonca ani veľké, dvadsať- až päťdesiatročné vekové rozdiely medzi staršími mužmi a ich mladšími manželkami (spomeňme si na Pabla Picassa, Pabla Casalsu, Justicu Williama O. Douglasa, Henryho Kissingera). Antropológovia stále verejne tvrdia, že incest je základným kultúrnym tabu, ktoré je uznávané v každej spoločnosti, aj keď štatistické údaje o deťoch zneužívaných príbuznými, ktorým dôverujú, sú strašné. Vedie to k otázke, či „perverzie“ nie sú predsa len ďalším kultúrnym objektom, ktorý si muži snažia rezervovať pre seba, pričom sa zjavne predpokladá, že pre ženy je všetko v rámci normálnosti (samozrejme, s výnimkou, ak odmietnu svoju sexualitu dať k dispozícii mužom).

Čo je najlepšia feministická politika týkajúca sa otázky sexuálnych „deviácií“? Ťažko povedať. Na jednej strane feminizmus chcel od štátu, aby zastavil a potrestal páchatelov znásilnenia, incestu a pornografie, ktorá zobrazuje násilie na ženách pre mužský sexuálny pôžitok. Na druhej strane feministky nie sú jediné, ktoré vidia, že sociálne označenie a štátna regulácia toho, čo je vhodné a čo je deviantná sexualita, je úzko spojené so sociálnym

označováním, nálepkovaním a štátnym regulovaním ženskej sexuality.²⁵

Nakoniec feminizmus sám je často považovaný za perverznosť, ako to ilustruje poznámka pripisovaná Rebecce West: „Nemám jasnú predstavu o tom, čo je feministka, ale viem, že mňa tak nazývajú, kedykoľvek sa pokúšam odlíšiť seba od rohožky.“ Z perspektívy heterosexuálneho života je feminizmus neprirodzený, je proti „prírode“ (teda proti „patriarchálnemu poriadku“), podobne ako aj homosexualita a akýkoľvek postoj k sexu a rodu, ktorý nie je legitimizovaný mužskou nadvládou. Feministky sú často označované za lesby, pretože obhajcovia mužskej nadvlády nedokážu rozlišovať medzi ženami, ktoré požadujú plné ľudské práva (a nielen práva, ktoré je ženám dovolené mať), a ženami, ktoré odmietajú venovať svoj život mužom. V kultúre, kde sa od každého očakáva, že sa podriadi mužom, je podobný zmätok pochopiteľný.

(6)

Lesbické stanovisko ukazuje, že gynofóbia podporuje rasizmus. Adrienne Rich poukázala na to, že gynofóbia blokuje schopnosť bielych žien stotožniť sa so záujmami farebných žien ako farebných žien — s ich záujmami ako matiek, dcér, živeliek, obetí sexuálneho vykorisťovania atď.²⁶

Gynofóbia mi uľahčuje, aby som sa identifikovala skôr so záujmami takých mužov, ako je Platón a Aristoteles, ktorých každodenný život sa tak veľmi odlišovali od môjho, než so záujmami Afroameričaniek z mojej triedy alebo so záujmami Afroameričaniek, ktoré upratujú moju pracovňu. Rasizmus, kultúrne odlišnosti a v mnohých prípadoch aj triedny útlak zabezpečujú, že nezdieľame rovnaké skúsenosti ako matky, dcéry, pracovníčky. Ale od života Platóna a Aristotela ma oddeľuje rod, pohlavie, kultúra, trieda a dva a poltisícročná história. Gynofóbia tak zakrýva komplotivo bielych žien s rasizmom. Predpokladá sa, že sa ženy navzájom nenávidia a konkurujú s mužmi o priazeň vládnucich skupín. Všeobecnejšie možno povedať, že sexizmus, rasizmus, trieda a sexualita sa obvykle vzájomne konštruujú tak v bežnom živote, ako aj vo verejnej politike. Intímne záväzky žien k mužom, ktorých mužská nadvláda je previazaná s ich účasťou v rasových a triednych bojoch — nech už sú na ktorejkoľvek strane —, spôsobujú, že uznávajú a vážia si navzájom svoje životy naprieč

rasovým a triednym bojom znamená z hľadiska žien rasovú a triednu nelojnosť.

(7)

Lesbické stanovisko upozorňuje na to, že lesba je určitou centrálnou postavou v tradičných maskulínych diskurzoch. Perspektíva zo života lesbič nám umožňuje všimnúť si, že lesba je istá potláčaná postava v centre tradičných, mužmi dominovaných diskurzov: je paradoxne centrálna v dôsledku svojej absencie.²⁷

Ako ináč môžeme vysvetliť neuveriteľné úsilie heterosexuálnych mužov a žien, aby nevideli vzťahy lásky a starostlivosti existujúce medzi ženami, pokiaľ tieto vzťahy nie sú uzavreté v ohrádke rodinných vzťahov? Možno odôvodnene predpokladať, že takáto silná nevšímavosť musí byť evokovaná ohrozujúcou postavou ženy, ktorá miluje inú ženu, stará sa o ňu, je ňou fascinovaná a je jej oddaná, rozhodne sa s ňou pracovať alebo žiť, alebo jej fantázie sú evokované inou ženou.

Táto stručná rozprava nerobí nič viac, len poukazuje na niektoré z tých príspevkov k feministickému mysleniu, ktoré už našťastovalo myslenie z pohľadu života lesbič; niet pochyb, že existujú aj iné. Čo to má však spoločné s epistemológiou alebo vedou?

Lesbické stanovisko a objektivita

V dôsledku odlišností medzi životom mužov dominantnej skupiny a životom žien je cenné začať myslenie a výskum skôr z perspektívy života žien než z perspektívy života mužov. Ak začneme klásť otázky z perspektívy života žien, povedie to k menej zaujatému a menej skreslenému pochopeniu prírody a sociálnych vzťahov. Feministický výskum zvyšuje objektivitu nášho chápania tým, že odmieta vernosť pohľadu „domorodcov“ západného života a myslenia, kde „domorodcami“ sú muži prislúchajúci k dominantnej skupine, ktorých perspektívy a záujmy štrukturovali život všetkých nás. Možno vytvoriť analogický argument o vedeckých výhodách, aké by komukoľvek prinášal výskum vychádzajúci z perspektívy života lesbič?

Je jasné, že áno. Po prvé — aby sme zrekapitulovali dôvody pre takéto tvrdenie —, život lesbič ako východiskový bod vedeckého

výskumu alebo ako generátor evidencie pre alebo proti v súvislosti s tvrdením o poznaní boli znevažované a zanedbávané.

Po druhé, ak vylúčenie (heterosexuálnych) žien z konštrukcie sociálnych vzťahov poskytuje ženám cennú perspektívu cudzej alebo mimostojacej osoby, ako sa o tom hovorilo v antropológii a sociológii, vylúčenie lesbiiek môže byť zdrojom nového pochopenia zvláštnej inštitúcie povinnej heterosexuality, ktorú prijali obyvatelia Západu. Ako podstatne skreslený spôsob uvažovania o pohlaví a rode môže odhaliť aj myslenie, ktoré sa rozvíjalo dokonca aj vo feministických prácach.²⁸

Po tretie, ak utláčani majú menší záujem na ignorovaní, na nevedomosti o tom, ako príroda a sociálny poriadok skutočne pôsobia, perspektíva života lesbiiek bude generovať nové otázky napr. o tom, ako heterosexistická kontrola sexuality podporuje kapitalizmus, rasizmus a mužskú nadvládu.²⁹

Po štvrté, pohľad z perspektívy života lesbiiek je pohľadom z „druhej strany“ bojov o sexualitu. Získavanie poznania je aktívnym procesom a politický boj je významným generátorom nových pohľadov – v dejinách vedy nemenej ako v dejinách čohokoľvek iného. Boje, na ktorých sa lesbiie musia zúčastňovať, aby prežili, môžu odhaliť pravidelnosti sociálneho života a kauzálne tendencie, ktoré stoja v ich pozadí a ktoré sú neviditeľné z perspektívy heterosexuálneho života.

Po piate, každodenný život lesbiiek môže odhaliť starostlivosť o ženy a ich pozitívne hodnotenie, uprednostnenie ich blaha, možnosť zakúsiť skutočnú intimitu a demokratické domáce vzťahy, ktoré sú mužmi a heterosexuálnymi ženami ustanovené iba ambivalentne.

Po šieste, perspektíva zo života lesbiiek umožňuje, aby sa rozličné kultúrne „iracionálnosti“ ukázali v jasnejšom svetle: „normálne“ homosociálne mužské svety, ale pre ženy iba heterosociálne svety, alebo homosociálne „riadené“ mužmi; „normálne“ modely vzájomného mužského záujmu a vzájomnej mužskej zaujatosti verzus označovanie analogických vzťahov medzi ženami ako „infantilných“ alebo „vymykajúcich sa poriadku“; „normálna“ ženská závislosť a takzvaná mužská „autonómia“ a podobne.

Po siedme, mnohé lesbiie, a určite lesbické intelektuálky, nie sú len outsiderky, ale „outsiderky vo vnútri“³⁰.

Perspektíva vychádzajúca z ich života, ktorý je lokalizovaný nielen na okrajoch sociálneho poriadku, ale v istom zmysle aj

v jeho centre, môže odhaliť kauzálne relácie medzi okrajmi a centrom. A napokon možno vypracovať sociologické a historické argumenty, ktoré ukazujú, že teraz je pravý historický čas začať uvažovať z pohľadu života lesbiiek, reflektovať otázku, prečo zmeny v sociálnom poriadku umožňujú objavenie sa lesbiiek a gejov ako sociálnych „tried“ nielen *osebe*, ale aj *pre seba*.³¹

V predchádzajúcej časti tejto kapitoly som podala prehľad niektorých podstatných „vedeckých“ pohľadov, ktoré možno dosiahnuť tým, že začneme výskum z perspektívy života lesbiiek. Na tomto mieste som podala prehľad niektorých epistemologických dôvodov podporujúcich názor, že takéto skúmanie zvyšuje objektivitu výskumu. Nie sú to jediné možné epistemologické dôvody, tak ako ani epistemológia stanoviska nie je jedinou teóriou poznania, ktorú možno využiť na zdôvodnenie takeého typu dôležitých tvrdení, aké som spomínala vyššie. Napr. v rámci feministickej empiristickej teórie poznania existuje analogický moment v diskusiách o tom, prečo je výskum motivovaný sociálnym hnutím gejov a lesbiiek taký plodný. Nepochybne existujú iné teórie, ktoré zdôvodňujú úspešnosť takeého výskumu inak. Mojm úmyslom tu bolo ukázať, ako feministické stanoviská umožňujú klásť nové otázky a uvidieť nové súvislosti v prírodných a sociálnych vzťahoch nie z hľadiska života nejakej paradigmatickej abstraktnej ženy (to znamená heterosexuálnej, bielej, západnej, ekonomicky privilegovanej ženy), ale z hľadiska takeého špecifického života žien, akým je život lesbiiek. Ako som už spomenula, dokonca aj sám termín „život lesbiiek“ je kultúrnou abstrakciou; rasa, trieda, sexualita, kultúra a dejiny konštruujú odlišné vzorce bežnej aktivity lesbiiek, tak ako aj iných ľudí.

„V poriadku,“ mohla by namietat kritika, „začať výskum z perspektívy života lesbiiek je snáď užitočné v sociálnych vedách, ale aké odlišnosti by to mohlo priniesť v prípade prírodných vied?“ Neexistuje viac (alebo menej) dôvodov na kladenie tejto otázky v súvislosti s lesbickým stanoviskom než v súvislosti s akýmkoľvek iným ženským stanoviskom. Na túto otázku sa pokúsím odpovedať takým istým spôsobom, akým by som odpovedala na podobnú otázku o „živote žien“. Tento projekt je ešte iba pred nami, ale možno načrtnúť niekoľko predbežných otázok.

Aké technológie sú žiaduce z perspektívy života tých žien, ktoré nežijú s mužmi a ktoré pracujú primárne navzájom medzi sebou? Pre ženy, ktoré nežijú v tradičných rodinách? Pre komu-

nity, kde neexistuje rodová deľba práce? Tieto otázky vyvstávajú z perspektívy života žien, ktoré žijú samy, ale uvedená formulácia naznačuje istú interpretáciu v zmysle „nedostatku“ v ich situácii; naráža na potrebu praktických otváračov na konzervy a vhodných stoličiek potrebných na dosiahnutie vysokých politických. Ako by však mali byť konštruované naše domácnosti, práca a doprava, aby vyhovovali ženám, ktoré pracujú a žijú hlavne so ženami a ich deťmi, a nie pre mužov a ich deti? Ako by sa zmenila gynekológia, ak by ženské telá neboli vnímané ako v zásade reprodukčné systémy?

Ako by vyzerala veda, keby nebola nasiaknutá podtextmi a metaforami aktívnej a autonómnej ženy ako sexuálne ohrozujúcej bytosti, a namiesto toho by bola nasiaknutá pozitívnymi obrazmi silnej, nezávislej ženy a obrazmi ženského erotizmu vytvoreného ženou pre ženu? Takéto obrazy nemožno čerpať zo sexistických a mizogýnných metafor a modelov prírody a výskumu. A takéto obrazy by nemohli vyvolávať ohrozujúci obraz „divej a neposlušnej“ ženy alebo ohrozujúci obraz činnosti žien venovanej ženám. Nemohli by evokovať predstavu ovládania prírody ako istého predĺženia či presunutia ovládania ženy/matky. *Môžu* však evokovať metafory pozitívnych vzťahov žien k ženám – matky k dcére, kolegyne ku kolegyni, spolupracovníčky k spolupracovníčke – vo vedeckom myslení o tom, ako je príroda usporiadaná a ako by veda mala interagovať s prírodou. Posilnila by prevaha takýchto alternatívnych metafor rast poznania? Ak by podnecovali imagináciu ľudí spôsobom, akými znásilnenie, mučenie a ďalšie mizogýnné metafory vzbudzovali entuziazmus mužskej vedy, niet pochýb o tom, že by viedli myslenie novými a plodnými smermi.³²

Čo by sa stalo, ak by biele západné ženy považovali za dôležitejšie to, aby ženy iných rás a tried boli schopné zlepšiť svoj život, než to, aby podporovali biele západné mužské vykorisťovanie ľudí iných rás? Aké pohľady na vedu a aké nové vedecké a technologické praktiky by sa vynorili z takýchto záväzkov?

Poznámky

¹ Mám hovoriť o lesbickom stanovisku, alebo o lesbických stanoviskách? To prvé nesie so sebou riziko, že sa objaví esencionalizmus; to druhé riskuje zmiešanie „perspektívy zo života lesbiek“ s lesbickými skúsenosťami a výpoveďami. Individu-

duálne zážitky, skúsenosti a svedectvo o nich konštituuju nevyhnutný štartovací bod pre rozvíjanie explanácií čohokoľvek na svete. Teórie v dôsledku toho vedú k reinterpretácii skúseností, a to platí tak pre individuá, ktoré majú túto skúsenosť, ako aj pre tie, ktoré o nej iba počuli (napríklad teória, že geji a lesby nie sú ani morálne hriešni ani biologicky chorí, no sú politicky utlačaní, radikálne zmenila spôsob, akým geji a lesby chápu svoje vlastné minulé a budúce skúsenosti). Použila som singulár, aby som nepodporila tendenciu nadhodnocovať individuálnu skúsenosť alebo výpoveď na úkor teoreticky sprostredkovaného „objektívneho ponímania“.

² Rich, Adrienne: *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*. In: *Signs* 5, 4 (1980).

³ Faderman, Lillian: *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love between Women from the Renaissance to the Present*. Morrow, New York 1981.

⁴ Ferguson, Ann: *Patriarchy, Sexual Identity, and the Sexual Revolution*. In: *Signs* 7, 1 (1981); pozri tiež Fergusson: *Blood at the Root: Motherhood, Sexuality, and Male Dominance*. Unwin Hyman, Winchester, Mass. 1989.

⁵ Zimmermann, Bonnie: *Seeing, Reading, Knowing: The Lesbian Appropriation of Literature*. In: Hartman, Joan – Messer-Davidow, Ellen (ed.): *(En)Gendering Knowledge: Feminists in Academy*. University of Tennessee Press, Knoxville 1991.

⁶ Aptheker, Bettina: *Tapestries of Life: Women's Work, Women's Consciousness, and the Meaning of Daily Life*. University of Massachusetts Press, Amherst 1989.

⁷ Por. Zimmermann: *Seeing, Reading, Knowing*.

⁸ Por. Bunch, Charlotte: *Passionate Politics: Essays 1968–1988*. St. Martin's Press, New York 1988.

⁹ Judith Roof ukazuje, že vytesnenie gejev do femininity je spôsob, ako zabezpečiť „nevinnú“ povahu mužského homosociálneho puta medzi pravdepodobne heterosexuálnymi mužmi (osobný rozhovor).

¹⁰ Aptheker: *Tapestries of Life*, s. 93.

¹¹ Baca Zinn, Maxine – Eitzen, D. Stanley: *Diversity in American Families*. Harper & Row, New York 1987.

¹² Por. Emilio, John D. – Freedman, Estelle: *Intimate Matters: A History of Sexuality in America*. Harper & Row, New York 1988; Faderman: *Surpassing the Love of Men*; Smith-Rosenberg, Carroll: *The Female World of Love and Ritual: Relations between Women in Nineteenth Century America*. In: *Signs* 1,1 (1975).

¹³ Por. o. i. Frye, Marilyn: *The Politics of Reality: Essays in Feminist Theory*. Crossing Press, Trumansburg, N.Y., 1983; Wittig, Monique: *One Is Not Born a Woman*. In: *Feminist Issues* 1,2 (1981), slov. v tomto zborníku: *Nerodíme sa ako ženy*.

¹⁴ Rubin, Gayle: *The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex*. In: Rapp Reiter, Rayna (ed.): *Toward an Anthropology of Women*. Monthly Review Press, New York 1975.

¹⁵ Pozri Butler, Judith: *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York 1990 (slov.: *Trampoty s rodom*. Aspekt, Bratislava 2003; preklad Jana Juráňová) kvôli jemnej a úžasnej analýze sexuálnej identity ako časti rodu a rodu ako principiálne performatívneho aktu, nie vnútorného stavu.

¹⁶ MacKinnon, Catharine: *Feminism, Marxism, Method, and the State*. 1.–2. časť in: *Signs* 7,3 a 8,4 (1982).

- ¹⁷ Frances Hanckel ma upozornila na dôležitosť týchto otázok. O tom, aký typ politiky by bol možný, ak by sme začali klásť takéto otázky, pozri Butler: *Trampoty s rodom*.
- ¹⁸ O metafore továrne, ktorá sa s obľubou uplatňuje v gynekológii pri konceptualizácii ženského reprodukčného systému, píše Emily Martin v práci *The Woman in the Body* (Beacon Press, Boston 1987).
- ¹⁹ Na tieto otázky ma upozornila v rozhovore Judith Roof.
- ²⁰ Faderman: *Surpassing the Love of Men*.
- ²¹ Lorde, Audre: *Uses of the Erotic: The Erotic as Power*. In: *Sister Outsider: Essays and Speeches*. Crossing Press, Trumansburg, N.Y., 1984. (Česky: *Využití erotiky: erotika jako potenciál*. In: *Aspekt* 1/1996.)
- ²² O tejto otázke písala Evelyn Fox Keller v práci *Reflections on Gender and Science* (Yale University Press, New Haven, Conn., 1984).
- ²³ Freud, Sigmund: *Femininity*. In: *New Introductory Lectures on Psychoanalysis* (Norton, New York 1963), reprint in: *Feminist Frameworks* (ed. Jaggar, Alison M. – Rothenberg, Paula S., McGraw-Hill, New York 1978), s. 98.
- ²⁴ Aristotel: *De generatione animalium*. In: *The Works of Aristotle* (ed. Smith, J. A. – Ross, W. D., Oxford University Press, Oxford 1908–1952), 727a 18, 166b 20, 767b 9, 775a 15.
- ²⁵ Por. Snitow, Ann – Stansell, Christine – Thompson, Sharon (ed.): *Powers of Desire: The Politics of Sexuality*. Monthly Review Press, New York 1983; Vance, Carole: *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality*. Routledge & Kegan Paul, Boston 1984.
- ²⁶ Rich, Adrienne: *Disloyal to Civilization: Feminism, Racism, Gynephobia*. In: *On Lies, Secrets, and Silence: Selected Prose 1966 – 78*. Norton, New York 1979.
- ²⁷ Roof, Judith: *Between Knowledge and Desire: Freud's Readings of Lesbian Sexuality*. Odznelo na Delaware Seminar in Woman's Studies, University of Delaware, Newark, november 1989.
- ²⁸ Por. o. i.: Butler: *Trampoty s rodom*.
- ²⁹ Por. Foucault, Michel: *A History of Sexuality*. Zv. I. Random House, New York 1980; Rubin: *The Traffic in Women*.
- ³⁰ Hill Collins, Patricia: *Learning from the Outsider Within: The Sociological Significance of Black Feminist Thought*. In: *Social Problems* 33 (1986).
- ³¹ Ferguson: *Blood and the Root*; D'Emilio – Freedman: *Intimate Matters*.
- ³² Úlohe metafor vo vede venujem pozornosť hlavne v 2. kapitole.

Z angličtiny preložili Etela Farkašová a Mariana Szapuová

Sabine Hark

Preteplenie práva | Paradoxy politiky práv

Nejestvuje spoločnosť, ktorá by neregulovala sexualitu, preto každá spoločnosť s nádejou očakáva, že práve jej sa podarí takejto regulácii uniknúť.
Michel Foucault

Šťastné spojenie?

Pri otváraní festivalu *Gay Games 1998* v Amsterdame jedna z jeho riaditeľiek vyslovila takýto pozoruhodný názor: Festival nemá slúžiť len na prekonávanie stereotypných predstáv o lesbách a gejoch, ale predovšetkým má vyjadriť šťastné spojenie „nás“ ako spoločenstva so štátom a kapitalizmom. Vo svojom prejave uviedla, že misia Gay Pride bola úspešná: Zdá sa, že liberálny projekt zameraný na to, aby sa z každého človeka stal *držiteľ* práv, sa konečne stal realitou aj pre „nás“. Skončili sa časy hanby a skrývania, keď sa homosexualita stotožňovala s degeneráciou, telesnou deformáciou a slabosťou, dekadenciou a nezriadenou sexualitou. Svedčí o tom päťdesiat tisíc lesbičiek a gejov, heterosexuálnych sympatizantov a voyeurov, ktorí sa zišli na „posvätné pôde Ajaxu Amsterdam“ – štát a ekonomika nás konečne objavili.

Festival i význam, ktorý sa mu v spomínanom prejave prisudzuje, je súčasťou scenára, ktorý svedčí o súčasnom smerovaní politiky lesbičiek a gejov: Väčšmi ako kedykoľvek predtým ide o zápas za to, že odklon od heterosexuálnej normy nie je dôvodom na naše vylúčenie z plnohodnotnej účasti na občianskom živote. Napokon, v západných demokraciách sa zdá, že by sa vstup do občianskej spoločnosti, (zatiaľ ešte) budovanej na princípoch sociálneho štátu, mohol podariť. K vstupu však dochádza historicky v čase, keď má spoločnosť tendenciu zriecť sa svojho nevelmi dôsledne plneného projektu sociálnej zodpovednosti, spravodlivého delenia a možnosti politickej participácie, v čase zvýšeného významu ekonomickej koncepcie občianskeho princípu, radikálnej reorganizácie štátnych mocenských techník a tunelovania politických a sociálnych občianskych práv.

Politické diskusie v národnom rámci i na úrovni EÚ vytvore-